

KÉT HADI ESEMÉNY A XIII. ÉVSZÁZBÓL.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

Honfoglaló eleinknek hadviselési módja sokkal tökéletesebb volt, mint valamennyi európai nemzeté a középkorban, oly tökéletes, hogy alapelveit ma is magunkévá tehetjük, és csak a fegyvertechnika tökéletesedésével változott viszonyok következtében kell a végrehajtásban az ő modoruktól eltérnünk.

Azt kérdehetné valaki, hogy miért van hát az, hogy ez az európai nemzetekénél tökéletesebb taktikával harczoló nép vereséget szenvedett a németektől Merseburgnál? mire az a felelet, hogy azért, mert a magyarok letelepedésük után változtattak hadi szervezetükön s a nyugati befolyás nem épen üdvösen hatott hadügyük fejlődésére, a németek pedig épen ő tőlük tanulták el azt, a mit ők a nyugati befolyás következtében elhanyagoltak.

Tudjuk, hogy eleink hadszervezetét erős fegyelem jellemezte s e fegyelmet nem azok a Bölcs Leon említette kegyetlen és nehéz büntetések¹⁾ eredményezték, melyekkel a főnökök a vétkeket illették, hanem a hazátlanúl bolygó nép minden egyes tagjának az a meggyőződése, hogy csak a fegyelem tarthatja össze a hazát pótoló tábornot s csak a fegyelem óvhatja meg őket a minden oldalról leselkedő veszedelemtől. A fegyelem főtartása könnyű volt, mert mindenki fölött az gyakorolta azt, kinek a patriarchalis eszméknek hódoló, annak törvényei szerint élő magyarok szívesen engedelmeskedtek, mert az családjuk, nemzetségük s törzsük feje volt.

A honfoglalás után a vérségen alapuló szervezetnek meg

¹⁾ A magyarok hadszervezetéről. Bölcs Leon adatai, Szabó Károlytól. 46. §.

kellett változni, mert a letelepedés nem nemzetségek szerint történt, sőt családok szerint sem és egy családnak tagjai egymástól távol foglaltak magoknak földet. Ez a körülmény a fegyelmet lazította, de nem egyedül, mert hozzá járult még az is, hogy a földbirtokossá vált ember megszűnt a tábort hazájának tekinteni, ez pedig jó volt az államalkotásra nézve, de rossz a fegyelem föntartására s az eddigi életmód folytatására.

Az a sereg, mely 934-ben Németországba tört, már annyit hagyott el jó tulajdonaiból, a mennyit a német fölvelt, s ebben láthatjuk okát a merseburgi vereségnek, mert semmi sem kívánja annyira a vas fegyelmet, mint a szétszórtan harczolás, a színlelt megfutamodás után való hirtelen gyülekezés; s az, a mit ma tűzfegyelemnek neveznek, ép oly szükséges volt a nyíllal való harczok korában, mint ma. A fegyelem volt a magyar taktika fő föltétele s ez lazult meg; érvényesülhetett-e hát amaz?

A vérségen alapuló hadszervezet territoriálissá változott s ez az államalakulásra nagyon üdvös volt; aránylag kevés idő is telt abba, hogy a táborban egy nemzetté — magyarrá — forrott törzseknek állama s hazája lett. A fővezér, ki eddig nem volt államfő, hanem az, a mit ma generalissimusnak neveznénk, ki nem volt kifelé a nemzetnek képviselője, azon igyekezett, hogy hatáskörét megváltoztassa és az állam fejévé legyen; de ez csak úgy történetelt meg, ha a község hatalmát megtöri, a törzs és nemzetségfőket alattvalókká változtatja. A viszonyok változtával a szövetséges államból egységes állam lett.

A mai Magyarországra, termékenységénél fogva vágyódott nemcsak a németnyelvű római birodalom valamennyi, hanem a legtöbb szomszéd szláv ország fejedelme is s a hittérítés örve alatt az országba tódult számtalan német és szláv szerzetes, leginkább csak a fiatal magyar állam iga alá való hajtásának útját egyengette. A fejedelmek idegen származású feleségei gyóntatóik oktatása szerint járva el, nem csak a keresztény hitben erősítették férjeiket, hanem azt a meggyőződést is nevelték bennök, hogy mindent, a mi hagyományos, mindent, a mi a régi szokásokra emlékeztet, el kell hagyni, el kell pusztítani, mert az a kegyelmes jó Isten előtt gyűlöletes. És sajnos, ez meg is történt, első keresztény fejedelmünk s első királyunk készséges végrehajtója volt a német

érdeket szolgáló feleségnek s jövevényeknek, nemkülönben a pápa érdekében működő papoknak, kiknek meg az volt a tendenciájuk, hogy Magyarország királya is a pápát ismerje hűbérurának; mert az egész föld Krisztusé, ő pedig annak helytartója. A német királyok saját uralmuk alatt akarták a római birodalmat hamvaiból föléleszteni s hitték, mint egykor a rómaiak, hogy az egész világ az övék.

A pápák is ezt akarták, csakhogy a magok uralma alatt s azt óhajtották, hogy a német király is vasalusa legyen a Krisztus helytartójának. Az egyik németté, a másik latinná akart tenni, de mind a kettő önállóságunk ellen tört. Nem tartozik munkám keretébe annak az akna-munkának részleteivel foglalkozni, arra nincs is szükség, mert azokat mindenki ismeri, ki a magyarok történetével foglalkozik, csak eredményeit kell konstatálnunk és azt, hogy mennyiben voltak azok károsak és mennyiben hasznosak hadügyünk fejlődésére.

A király pártfogása alatt prosperáló, garázdálkodó idegen jövevények szokásait, fegyverzetét, tehát hadviselési módját utánozni, a király Isten előtt, az udvarhoz közel álló magyarok pedig a király előtt, kedves dolognak tartották s hűtelenek lettek ahhoz a hadviselési módhoz, melynek új hazájok elfoglalását köszönték. Csak az a szerencse, hogy ezt a káros nyugati befolyást ellensúlyozta a régi hagyományokhoz hű conservatív elem, melyet teljesen megtörni a legborzasztóbb kegyetlenség sem volt képes. Éles ellentétben volt egymással e két homlok-egyenest ellenkező elveket követő párt, az egyik válogatás nélkül vett volna át mindent, mi nyugatról jött, a másik meg idegenkedett tőle s válogatás nélkül meg akart tartani minden régit. Az elsőben említett áramlatot a királyok pártolták s ez a XIII. évszázban nagyrészt érvényesült is. Ennek adták meg az árát, mikor a tatárok betörték honunkba, mi azonban visszahatást szült, melynek következtése meg az volt, hogy a régi fegyverkezés és hadviseléshez tértek vissza s a jutalom nem maradt el.

A muhi csata és a morvavölgyi rövid hadjárat nekünk ad igazat, kik azt mondjuk, hogy nem mindent kellett volna elfogadni a mi külföldi és nem mindent elhagyni a mi honi szokás. Az idegen befolyás iránti el nem zárkózás csak akkor mozdítja elő a fejlődést

és tökéletesedést, a mikor megfontolt kritikával választjuk ki a követendő jót a kerülendő rossz közül.

Mikor Béla király hírére vette a tatárok közeledésének, a magyar állam haderejében a fegyelem meg volt lazúlva, a közérdek iránti érzék hiányzott, a magyaroknak egy része fényűzővé, elpuhulttá lett s a két egymással ellenkező áramlatnak hódolók közötti torzsalkodás lehetetlenné tette azt az egyetértést, mely ilyen alkalmakkor szükséges s a nyugati befolyás alatt állók vérig sértették a magokat önként a magyar politikai nemzet részévé constituált rokon kún népet, mely királyának meggyilkoltatása után nem harczolt oly odaadással a vele tapintatlanul bánó magyarokért, mint az kívánatos lett volna.

A király megvizsgálta az ország határait s a bejáratokat eltorlaszoltatta s hazatérve, mozgósította hadait. Megjött a király öcsese, Kálmán herceg, kit atyja már gyermekkorában, 1215-ben, Galiczia királyává koronáztatott, megjöttek a főpapok, közöttük Mátyás esztergomi és Ugrin kalocsai érsek is püspökeikkel. És aztán a királylyal tanácsot ültek, de úgy látszik semmi tervet egy értelemmel meg nem bírtak vala állapítani.¹⁾ Az időt meddő tanácskozással elvesztegették, a tatárok pedig több-kevesebb bajjal áttörtek a rosszúl őrzött gyepükön és torlaszokon s Batu és Kajdán vezéreik alatt, óriási hadukkal Pestig nyomultak. Jól szervezett seregökben még utászok is voltak, 40,000 fejszés járt előttük és vágta az erdőt, hányt a torlaszokat szét és a mint látni fogjuk, könnyen szállítható hadigépeik is voltak, melyeket mezei harczban is használtak.

A magyar tábornok, mely a jobb parton volt, a tatárokétól a Sajó választotta el s míg azok erdőségtől fedetten szálltak meg és szárnyaikkal a Hernád és Tiszára támaszkodtak, addig a magyarok hada nyílt, belátást engedő terepen táborozott s a nyugati divatnak hódolva, szekerekkel vette körül magát. A jövevényektől befolyásolt király, mozgást nem engedő zsúfoltságban telepedett le, mi több, a sátrakat egymáshoz köttette. Ezzel szárnya volt szegve a magyar hadak mozgási képességének, pedig mindenki tudja, hogy a lovasságnak főképe ez az eleme. Eltértek régi szokásuktól és a sánczoknál jobban bénító, egymáshoz lánczolt szekerek és sátrak

¹⁾ Tamás spalatoei esperes «Historia Salonitájából» a tatárjárás története. Fordította Szabó Károly.

közé vonultak. A bünhődés el nem maradt. Batu ezt látva, győzelméről biztos volt, a mit következő szavai bizonyítanak: «Bajtársak! jó kedvvel kell lennünk, mert jóllehet annak a népnek száma nagy, de minthogy meggondolatlan tanács kormányozza őket, nem menekülhetnek meg kezeink közül, mert láttam, hogy nyáj módjára valami szűk akolba vannak rekesztve.»¹⁾ A tatár vezér szándéka volt a Sajó hídján éjjel átkelni, melyet a magyarok se le nem rontottak se nem őriztek — és Béla táborát megtámadni. Tervét egy ruthén szökevény elárulta, minek következtében Kálmán herczeg és a harcziás Ugrin, csapataikkal lóra kaptak s a hídhöz siettek, hová éjfélkor meg is érkeztek, melyen a tatárok közül már többen átkeltek volt; de vesztükre, mert egy részök a magyarok kardja alatt esett el, más részök pedig a folyóba fúlt. Kálmán és Ugrin ezután a hídfőhöz őrsöket állítván, visszavonultak a táborba.

Hogy ez a híd hol volt, biztosan megállapítani nem lehet, de valószínű, hogy Ónod és Hidvég közt lehetett. A magyarok már azt hitték, hogy győzelmök teljes, hogy a megrémült tatároktól mit sem kell tartaniok s fegyverüket lerakva, bizvást elaludtak. De csalatkoztak; a tatárok újra a hídhöz nyomultak, hol hét gépet állítottak föl, melyekből a magyar őrsökre köveket hajigáltak, kik ezeknek a tábori lövő-gépeknek s a reájok zúditott nyílzápornak ellenállani nem tudtak és meghátráltak.

Ezután, április 11-én²⁾ a tatár sereg a hídon s a Sajó gázlóján átkelt, a magyar tábor körül való helyet ellepte sokaságával, mit az álomba dült magyarok csak akkor vettek észre, mikor a hídtól visszaszaladt örök föllármázták őket; de akkor is, a helyett, hogy gyorsan fegyverkezve lóra kaptak volna, lassan keltek s piperézték magokat. Csak Kálmán herczeg, Ugrin érsek és a templarius-rend mestere, kik az éjet fegyverben s harcra készen töltötték, rohantak ki a lármára a táborból. A többiek azt hitték, hogy harcra sem fog kerülni a sor és hogy az említett három fáradhatatlan vitéz föllépése elég lesz a tatárok visszanyomására; de nem így történt, a tatárok túlszámával szemben a vitéz kis csapatok nem áll-

¹⁾ Tamás, spalatoei esperes. Historia Salonitájának XXXVII. fejezete.

²⁾ A Bibliothéque National (Páris) kéziratárában lévő «Præfatio Agobardi lugdunensis archiepiscopi super antiphonarum» című kézirat. Századok, 1882. V. füzet.

hatták meg a sarat s visszavonultak, és a méltán indignálódott Ugrin, nyíltan korholta a királyt gondatlanságáért s a nemeseket elpuhultságukért. E beszéd nem sokat használt s csak kevesen csatlakoztak az újból kitörést vezető három vezérhez, kik nagy vitézül harczoltak, de ismét hiába; Ugrin érsek s Kálmán herczeg súlyosan megsebesültek, a templariusok mestere pedig, olasz katonáival elesett.

Reggeli hat órakor a magyar tábor be volt kerítve s a nyilak minden oldalról hullottak a zsúfolt tábor sátor-köteleitől mozogni nem tudó, megrémült magyarokra, kik ellenállás nélkül hagyták magokat leölni. A király és Béla herczeg reményt vesztvé, a zászlókat ott hagyták és futásnak eredtek s utánok az egész tábor arra szánta magát, de a táborból kivezető utak kijárásai, az összekötött kötelek s a sátrak sűrűsége miatt el voltak torlaszolva s ezen fölbukva, a tolokodásban egymást nyomták agyon.

A tatárok üldözése közben sokan hulltak el, így Ugrin és Mátyás érsekek, Gergely püspök stb. Kálmán herczeg sebei következtében meghalt Tótországban. A király pedig, Fridrik osztrák herczeghez menekült, hol a remélt baráti fogadtatás helyett fogásba került; eben gubát cserélt, mert mint egy *német* író mondja: «a Babenbergi nem bánt vele kíméletesebben, mint a mongolok bántak volna.»¹⁾

A muhi csata lefolyásában híven tükröződik vissza a magyar hadügy akkori állapota, a közügy iránti közömbösség, az önámítás és gondatlanság, mint az elpuhultság következése s a király gyöngesége, az egységes vezetés hiánya, az ősi erények iránti hűtlenség s a bűnhődés, melyet e vétkek maguk után vontak.

A régi magyarok sánczok helyett őrsőkkel biztosították magukat, melyeket egymáshoz közel állítottak föl, hogy könnyen meg ne lepthessenek; ²⁾ ezt a magyarok 1241-ben nem tették meg, még a Sajón átvezető legkényelmesebb átjárót sem szállták meg addig, míg véletlenül egy szökevény árulása következtében — a mire előre nem számíthattak — azt nem tudták meg, hogy azon keresztül jöve, fogják éjjel őket megtámadni a tatárok.

Mind együtt táboroztak s nem volt a «hadrenden kívül fölös-

¹⁾ Köhler, III.

²⁾ Bölcs Leon.

leges erejük», mint Bölcs Leon szerint a honfoglalóknak, «melyet titokban kiküldenek, az ellenök gondatlanul táborozók ellen», s ez az oka, hogy a velök szemben táborozó tatároknak sem számerejét sem szándékát nem ismerték meg.

Nem voltak többé olyanok, kik «a bajt és fáradságot nemesen tűrik, hideget meleget kiállanak s a szükségletekben való fogatkozást föl sem veszik», de el voltak puhulva s a tatárok rajtaütésekor sem gyülekeztek gyorsan, «mint ily végveszedelemben kellett volna, hogy az ellenségre kiüssenek, hanem ágyaikból lassan kelve, inkább azon valának, hogy szokásuk szerint fésülködjenek, karpereceiket csatolgassák, arcukat mosogassák, arról pedig, hogy megütközzenek, alig gondolkoznak vala».¹⁾

Megfeledkeztek arról, hogy a lovasságnak nem szabad szűk, mozgást nem engedő helyen összeszorúlni.

A megütközés lehetőségére nem gondolva, elmulasztották megtenni azokat az intézkedéseket, a mi a győzelmet biztosította volna, de visszavonulásuk biztosításáról is megfeledkeztek s maguk készítették azt az egérfogót, melyben Batu őket elfogta; megfeledkeztek mindazokról az alapelvekről, melyek a hadviselést teszik, elfeledkeztek arról, hogy az ütközet kimenetele: vagy győzelem vagy vereség s ingyen győzni nem lehet, kell erte valamit tenni és hogy vereség esetén visszavonulási vonalról kell gondoskodni s azt biztosítani.

Úgy látszik, hogy a büntetés kellő időben esett meg, mert volt foganatja; a király és nemzet megemberelték magokat, a közömböséget, tétlenséget érdeklődés és tevékenység váltotta föl s alig néhány évtíz után a magyar királyt és nemzetet oly erősnek tudták a külföldön, hogy a szegény, mindenkitől elhagyott Rudolf, ki tudta, hogy hatalmas ellenfelével, Ottokárral meg kell küzdenie, ha helyén akar maradni, IV. László királytól s a magyar nemzet nagyjaitól hadakat kért segítségül. A királyhoz intézett egyik levelében arra kérte őt, hogy mentől előbb jőjön segítségére, annyi harczossal a mennyivel csak lehet.²⁾ A klosterneuburgi annalisok szerint pedig, határozottan harmincezer harczost kért.

E hadjárat minden tekintetben érdekes s már csak azért is

¹⁾ Tamás, spalatoi esperes. Historia Salonitájának XXXVII. fejezete.

²⁾ Bodmann: Cod. epis. Rud.

érdemes vele tüzetesebben foglalkozni, mert megtanúlhatjuk belőle azt, a mit bizonyos írók oly szívesen mellőznek, hogy t. i. az úgynevezett «Römisches Reich deutscher Zunge» javára magyar hadak vitték a derék Habsburg Rudolf ügyét győzelemre.

A régibb német írók nagyobb része csak mellékesen érintette mindig azt, hogy a magyarok is részt vettek e hadjáratban. Az újabbak ezt, az igaz, már nem tagadják, sőt egy nemét a jóakarátú elismerésnek is hangoztatják, de az a bizonyos lóláb azért mindig ott van. Ki akarják mutatni, hogy a hadjáratot Rudolf vezette, hogy ő volt a hadvezér, hogy a magyarok csak mint auxiliaris csapat az ő rendelkezése szerint működtek, hogy a döntést Rudolf tartalékának föllépése idézte elő. Ezekben csodálatosan egyetértenek egymással Köhler, Lorenz, Busson, kik pedig a csatarendet s a harcz lefolyását illető ellentétes nézeteik miatt hosszadalmas polemiát folytattak egymás ellen.

Abban, a miben meggyegyeznek, határozottan nincs igazuk s mivel olyat óhajtanának bebizonyítani a mi nem igaz, okoskodásukat hamis alapra fektették s e hamis alap hamis combinatiókra vezetett.

Szeretnék azt kimagyarázni a rendelkezésükre álló adatokból, hogy a döntő csatát Rudolf emberei vívták s hogy az ő Capellen vezette tartaléka döntötte el azt az Ottokár ellen küzdők javára és hogy a magyaroknak, kik nem lovagi módon küzdöttek, nem is lehetett más, mint alárendelt szerepük a tulajdonképeni döntő csatában.

Rudolf segítségül hívta a magyar királyt, mert magának nem volt hada s ez tekintélyes hadával¹⁾ meg is jelent. Előhadának vezére Soós György volt, ki már előbb is működött volt önállóan, királyának megelegetésére.²⁾

¹⁾ Némelyek 14 ezerre, mások, maga Rudolf is egy levelében, 56 ezerre teszi a magyar hadak számát. Nincs okunk kételkedni a nagyobbik szám helyességében, mert a hadjárat népszerű volt, több okiratból látni, hogy az egész haderő mozgósítva volt s ez több is lehetett, ha tekintetbe vesszük, hogy Kerékgyártó szerint 18 évvel előbb Béla 100 ezernyi sereggel harczolt a Morva völgyében s hogy III. András 1291-ben 80 ezer emberrel harczolt Albert osztrák herczeg ellen.

²⁾ Fejér: Cod. dipl. V₃ A. Ch. 1288...

«Ladislaus dei gratia ... una cum Baronibus ac regni nostri Nobili-

A derékhad két csoportját pedig trencsényi Csák Máté és Ist-

bus contra eundem regem procedentes juxta fluuium Morva, predictum M. Georgium cum ceteris personis ad speculandum exercitum ipsius regis Boemie misissemus; idem M. Georgius ante castrum Loa cum hominibus regis præfati viriliter dimicavit etc. etc.»

Ugyanaz. A. Chr. 1285. «Ceterim in expeditione nostra quam habuimus contra regem Bohemorum, eundem magistrum Georgium ad sciendum et videndum exercitum eiusdem regis Bohemie misissemus; vnum cuneum exercitus eiusdem ante accelerationem nostram viriliter debellavit etc. etc.» és tovább: «Demum etiam, quum nos in etate puerili post obitum charissimi patris nostri regnare cepissemus; Lythen Voyvoda vna cum fratribus suis per suam infidelitatem, aliquam partem de regno nostro, vltra Alpes existentem, pro se occuparat et proventus illius partis, nobis pertinentes nullis ammonicionibus reddere curabat sepe dictum M. Georgium contra ipsum misimus qui cum summi fidelitatis opere circum pugnando cum eodem ipsum interfecit et fratrem suum nomine Barbath captiuit et nobis adduxit super quo nos non modi eam quantitatem pecunie fecimus extorquere et sic per eiusdem M. Georgii seruium tributum nostrum in eisdem partibus nobis fuit restauratum etc. etc.»

Contin. Clausterneob. VI. «Rex romanorum . . . missis nunciis et litteris regem Ungarie cum 30 milibus ungarorum et cumanorum in suum auxilium evocans cum Australibus et Styriensibus et Karinthianis sibi astantibus circa Marchek se recipiens exercitum congregavit. Quosdam pugnaciores Ungaros et Comunos circiter 8 millia cum quibusdam Australibus sub capitaneo Emberbergaer mittens, numerum expeditorum exercitus regis Bohemie ad huc prope La existentis iussit explorari. Exploratores itaque premittentes duo millia cursitantium exercitum regis Bohemie aliquibus peremptis et captivatis non modicum festinis insultibus perturbando, ad commocionem socius exercitus concitationibus adeo coegerunt, ut post concitationem duorum dierum rex Bohemie cum toto suo comitatu castra mouens sugatis exploratoribus tercia die contra exercitum regis Romanorum progrediens contra Prusendorf (Prinzendorf) in prato peruvitando mane juxta amnem Morave in quodam circumflexu per sex dies reponsans exercitum suum pluribus et fortibus augmentavit.»

Ebből a «quibusdam Australibus sub capitaneo Emberbergaer mittens»-ből igyekeznek kimutatni azt, hogy nem Soós, hanem ez vezette a szóban forgó, fontos rendeltetésű hadat, pedig Emmerberger Berthold azzal az említett néhány osztrákkal, mint a vidéken ismerősek adattak Soós mellé, mint útmutatók abban a térkép-szegény világban, s hogy nem Rudolf rendelkezett, hanem a magyar király hadának vezére, az alábbi jegyzetből látható. Ha két uralkodó egy célért visel háborút, egyetértve működnek, de ebből nem következik az, hogy a tekintélyesebb hadak vezére helyett a szóba is alig jöhető csekélyebb intézkednék, vagy, hogy nevében történe minden.

ván comes vezette.¹⁾ Hogy is lehetne elképzelni, hogy egy oly hatalmas ország, mint akkor Magyarország volt, csupa szivességből, tekintélyes hadát, egy ugyan megválasztott, de általánosan még el nem ismert, állásának megszilárdításáért még küzdeni kénytelen idegen uralkodó vezetésére bizta volna, egy olyan hadjáratban, melyet királya, IV. László, a magáénak tekintett. Az pszichologiai képtelenség, hogy egy vitézségére, tekintélyére egyaránt büszke nemzet s annak önérzetes vezérférfiai, egy idegen, tőlük segédelmet kérő uralkodónak engedték volna át a vezetést, ki sem a magyar sereget, sem e nemzet hadviselési módját nem ismerte. De Rudolfról, mint eszes és tapintatos emberről sem lehet föltételezni, hogy olyat kívánt volna azoktól, kiknek jóindulatára oly nagy szüksége volt, a mivel önérzetüket végig sértette volna.

A hadjáratot megelőző erőszakos kémszemlét Soós György vezette, a csata napján magyar hadak hozták a cseh sereget zavarba²⁾ s magyar hadak vívták a harczot, a mi tekintve szá-

Ann. S. Rudberti Salisb.: «Ungari ad investigandum militie potentatum in exercitu regis bohemie miserunt ex Ungaris circa duo millia in armis levibus; quorum insultibus rex Bohemie provocatus ab oppido Iá quod obsederat castra movit ad Romanum exercitum faciem dirigendo». Látni fogjuk azokból az adatokból, melyekre hivatkozás történik, hogy László király is a maga háborújának tekintette a Morvavölgyi hadjáratot.

¹⁾ Steir. Reim-Chr. CLV.

Mathias meister von Trense
und von Schiltperc graf Stephan
vizzet, daz die zwene man
und die zwo schar die sie fuorten...

Fejér: Cod. dipl. V₂ 1279. «Mathæum Palatinum principem tunc temporis militiæ nostræ».

²⁾ Kézai: V. 1. §. «a cseh sereget minden felül körülkeríti. Kiknek lovait és magokat is a király magyarjai és kúnjai nyilaikkal sebzve, úgy háborgatják, hogy Milot, Ottokár katonaságának vezére, kiben a sereg nagyja leginkább bízik vala, a magyarok rohamait és nyilait kiállani nem bírva, embereivel megszalada s utána a lengyel zsoldosok bomlott seregben futának a csehekkel együtt.» Ez a cseh seregnek első és harmadik csoportja vagy harczrendje, a második élén a király állt, mint azt más helyt látni fogjuk. A lengyelek csoportja, vagyis a harmadik harczvonal összeszedte magát, úgy látszik a tábor mögött gyülekezett, mert később újra megjelent a harczban, a cseh és morvákából álló első csoport pedig teljesen szétveretett, mert többé róluk említés nem tétetik.

mukat, a Rudolf 2000 főnyi hada mellett, nem is lehetett másképp s a döntést is magyar hadaknak lehet köszönni, kik, hogy betörték az ellenség soraiba s ott keményen harcoltak, nem egy adat bizonyít azokban a forrásokban, melyeket a német írók használtak föl, nem is szólva azokról a magyar okiratokról, melyekben az e csapatban résztvettek vitézségét felsorolják.¹⁾

Rudolf serege, mint azt más helyen is mondtam, csak 2000 főnyi volt,²⁾ ezzel többet tenni, mint húszszor annyi sereggel, egy-

Ann. S. R. Salisb 803. «Cumani vero sine ordine cursitabant et affliis et aliis precedentibus ad castra hostium ordine bellicosa, isti per latera utriusque exercitus vagabantur.»

Ann. Otakariani. «In modo Semicirculi per ordinatas acies circumcingens eos» (a cseheket). Tehát nemcsak a szétszórtan harcoló íjjászok, de zárkózva harcoló betőrésre szánt magyar hadak is.

¹⁾ Steir. Reim-Chron. CLV.

... Mathias meister von Trense
und von Schiltpere graf Stephan,
vizzet, daz die zwene man
und die zwo schar, die sie fuorten
dructen, unde ruorten
in dem Strit unz an daz Ort.
von Ungern ich nie gehóhrt
veder vordes, noch sit
die in deheinem strit
so menlich wæren gewesen.
daz si der kunic het uz gelezen
und zuo den êren gewegen
. . . . .
sie dructen hin hin und herwider
in dem Strit so hurtelichen
als die datze Francrichen
hieten vehten gelernt
. . . . .
ein dreschær nie so gedrasch
als von Trense der wigant
mit siner ellenthafter hant
und die mit im da warn
in den zweien scharn.

²⁾ Köhler: «Entwicklung des Kriegswesens etc.» II. Anhang: «Das Heer Rudolfs von Habsburg wird von der Klingenberg Chronik auf 2000

szerűen lehetetlen; de különben is Rudolf és kis csapatja hátul volt, nagy távolságban a Felső-Weidenbach mögött s akkor kezdett csak harcolni, mikor első harcvezetője Ottokár elöl, ki azt megtámadta, megfutamodott s Weidenbachnál találkoztak.¹⁾ Itt folyt le az az epizód, melyet a német krónikások több-kevesebb bőséggel tárgyalva, főeseménynek igyekeznek föltüntetni.²⁾ E helyen erős küzdelem után, Rudolf második harcvezetője visszafordította a cseh sereg Ottokár vezette részét s üldözte Jedenspeigen alá, hol a tulajdonképeni csata vívott a magyarok és csehek között. A kézi

(zweitausend) Reiter: Herrn, Ritter und «biderb—lut» angegeben. Das letztere sind die Knechte (servientes equites), so dass die Angabe Thomas Tuscus er sei kaum 2000 milites stark gewesen überraschend, damit übereinstimmt in dem milites in Italien nicht Ritter sondern Reiter bedeuten. Da die 2000 demnach auch die leichten Reiter einschliessen bedeuten sie zugleich die Zahl der Combattanten, indem die Dienerschaft der schweren Reiter nicht zu den Combattanten zu rechnen sind. Deutsches Fussvolk wird nicht erwähnt. Was davon vorhanden war, wird wohl zur Sicherung des Lagers verwendet worden sein.»

¹⁾ Annal. S. R. Salisb. 803.

«de victoria adeo confidebat (Ottokár) ut velocem suorum militum impetum morosum crederet et festinos nimium se iudice desides recenseret; credit enim se totam Romani regis militiam excusisse. Cumque vicinius accessisset, hoc quod speravit, non accidit, et quod credit non invenit. Tunc enim primo per medium pulveris in turbine revoluti vidit vexillum aspectu terribile, in quo adventum Romani principis investigat quo viso, non parvo stupore concucitur et tamen vir plenus audacia festinos suos milites hortatur amplius festinare petens ex animo ut in bello Romanus rex vincendus capiendus aut si fieri possit occidendus suis manibus servaretur.

Chron. Col. 250. «Exercitus autem regis Boemiæ forcior erat et eos (osztrák) retrocedere faciebat.»

Chron. Samp. 116. «Boemi multo copiosorem exercitum habentes pene victoriam obtinuerunt.»

Joh. Victring (Bøhmernél) «Ottacarus sicut leo seviens irruens, Rudolphi aciem discindebat.»

Annal. S. R. Salisburi 803. «Cum enim videret (Ottokár) primam nostre partis aciem (osztrák) a suorum facie improbe declinantem...»

²⁾ Chron. Magn. presb. cont. M. G. XVII. 534. in loco certaminis qui appellatur Yedungespeunt.

Babenberger Chron. «pey der March auf dem feldt das da heisset Idingspount.»

tusa itt általános lett, ebben résztvett német magyar egyaránt. De hogy az oroszánrészt a sokkal kisebb számú németeké lett volna, semmi adat sem bizonyítja; míg ha egyéb nem is, de a rosszakaratól el nem homályosított józan ész is a mellett szól, hogy a sokkal nagyobb számú magyarságnak is van tetemes része a győzelem kivívásában; az pedig, hogy a győzelem tökéletesítésére eszközölt üldözésben¹⁾ a magyarok működtek, nem szorúl bizonyításra, mert ez hadviselési módjuk szelleménél és fegyverzetük, lovaik könnyűségénél fogva nem is lehetett máskép. Rudolf maga nem volt oly kicsinyes mint e német írók, ő valódi nemes ember-

¹⁾ Chron. Colm. «Ungari subsequuntur, pugnantes impugnant, fugientes persequuntur, capiunt, trucidant pariter et occidunt.»

St. R.-Chr. CLXV.

ir gedanc (a cseheké) und ir sin
 stuont wan zuo der fluht.
 die von Béheim ir zuht
 brachen zuo dem lesten
 an den polanischen gesten
 den daz lant waz unkunt:
 die belieben zuo der stunt
 irre unde wiselôs.
 dâvon ir maniger verlôs
 bei din lip un de guot.
 do si gewunnen den muot
 daz si wolden fliehen
 do begunden si ziehen
 hin, dá din Marche floz.
 do wart daz ilen so groz
 daz ir manic tusent ertranc.
 sô michel wart daz gedranc
 daz von des wazzers widerswul
 ergie der ellenden val.
 die aber kërten über laut
 den wart sâ zehant
 nach geriten allenthalben
 von den Ungern unde von den Valben.

Chron. Colm. «Rex Rudolf cum suis in loco prælii permanebat.»

und do man die sunnen
 sach sigen ze tal
 do hiez der kunik (Rudolf) uf dem wal
 herberge vâhen.

hez illően ismerte el annak a szolgálatnak nagyságát, melyet a magyarok neki tettek, abban a levélben, melyet Lászlóhoz intézett. E levelet Busson nem hagyhatja szó nélkül s azt mondja: «Recht anschaulich tritt hier wieder hervor welch' hohen Werth Rudolf auf die ungarische Hilfe gelegt hat — er annoncirt hier nämlich dem König Ladislaus eine Gesandtschaft, die mit ihm das weitere Vorgehen berathen solle, bemerkt aber zugleich *schier überhöflich dem jugendlichen Bundesgenossen gegenüber*, dass er das übrige ganz seiner Anordnung anheim stelle.» S elfelejti, hogy a fiatal magyar király, ki Európa egyik legrégebbi dynastiájának tagja volt, egy egységes, hatalmas államnak volt királya, Rudolfot pedig egy nem egységes birodalom rendének egy *töredéke* választotta meg királynak, de helyzete korántsem volt még biztosítva s hogy leghatalmasabb ellenétől szabadította meg annak a fiatal királynak serege s hogy ez iránt a régi királyi házból származó király iránt háláját kellően kifejezni nem lehetett lealázó, az akkor még jelentéktelen fejedelemre. Bussonnak s a többinek azt sem kellene elfelejteni, hogy László király s hadai vetették meg a német elem uralmának alapját, mert nélkülök Ottokár győz vala, Ottokár pedig szláv fejedelem volt.

BÁRCZAY OSZKÁR.